

HENLEY, Paul

2020 *Beyond Observation: A History of Authorship in Ethnographic Film*. Manchester: Manchester University Press, <<https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/37337>> [1. 9. 2021].

HOCKINGS, Paul (ur.)

1975 *Principles of Visual Anthropology*. The Hague in Pariz: Mouton Publishers.

MACDOUGALL, David

1975 *Beyond the Observational Cinema*. V: P. Hockings (ur.), *Principles of Visual Anthropology*. De Hague in Pariz: Mouton Publishers, 109–124.

1992 Whose Story Is It? V: P. I. Crawford in J. K. Simonsen (ur.), *Ethnographic Film Aesthetics and Narrative Traditions: Proceedings from NAFA 2*. Aarhus: Intervention Press and Nordic Anthropological Film Association, 25–42.

1998 *Transcultural Cinema*. New Jersey: Princeton University Press.

2006 *The Corporeal Image: Film, Ethnography, and the Senses*. Princeton: Princeton University Press.

ROUCH, Jean

1975 The Camera and Man. V: P. Hockings (ur.), *Principles of Visual Anthropology*. De Hague in Pariz: Mouton Publishers, 83–102.

311

RUBY, Jay

1975 Is an Ethnographic Film a Filmic Ethnography? *Studies in the Anthropology of Visual Communication* 2 (2): 104–111.

1991 Speaking for, Speaking about, Speaking with, or Speaking alongside: An Anthropological and Documentary Dilemma. *Visual Anthropology Review* 7 (2): 50–67.

TAYLOR, Lucien

1996 Iconophobia. *Transition* 69: 64–88.

WHITE, Shirley A. (ur.)

2003 *Participatory Video: Images that Transform and Empower*. New Delhi in London: Sage Publications.

Nadja Valentinčič Furlan

Jonathan Marks: *Je znanost rasistična?* Maribor: Aristej, 2019, 88 str.

Knjiga Jonathana Marksa *Je znanost rasistična?* je v slovenskem prevodu v zbirki Dialogi založbe Aristej izšla leta 2019. Prevedel jo je Rajko Muršič, ki predava na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani.

»Zakaj smo ljudje nagnjeni k ločevanju na skupine?« je bilo eno izmed prvih vprašanj, ki ga je zastavila Karmen Šterk (profesorica socialne in kulturne antropologije s Fakultete za družbene vede v Ljubljani), ko smo se 10. marca 2020 zbrali na eni izmed zadnjih »predkoronskih« prireditvah. Pogovor, ki je odpiral problematiko rasizma v znanosti in se v obrisih dotaknil tudi predstavitve knjige Jonathana Marksa, je potekal v sklopu niza prireditvah Znanstveno kazalo, ki jo pripravljajo člani znanstvene redakcije Radia Študent v sodelovanju z Vodnikovo domačijo Šiška. Pri pogovoru je sodeloval tudi profesor Biotehniške fakultete Simon Horvat, vodila pa ga je Zarja Muršič. »Ljudje se hierarhizirajo glede na medsebojne razlike in na vrhu so tisti, ki so najbolj glasni, to je spontan univerzalizem,« je dodala profesorica. In zakaj rasa, kaj sploh je ter od kod izvira?

Jonathan Marks, eden izmed vodilnih ameriških bioloških antropologov evolucionistične šole, je knjigo začel z mislijo, da razizem preveva pretežni del sodobnega družbenega življenja in da znanstveniki in znanstvenice pri tem še zdaleč niso nepristranski. Zdi se, da je knjižico napisal, ker ga jezi mlahava strpnost do razizma v znanosti. Slednja namreč v svoje nedrje še vedno spušča politični diskurz, ki opravičuje izkoriščanje delov svetovnega prebivalstva oziroma ekonomske in družbene razlike v sodobnem svetu.

312

Po uvodu se Marks v štirih poglavjih (*Kako je znanost izumila raso; Znanost, rasa in genomika; Razizem in biomedicinska znanost; Kaj vemo in zakaj je to pomembno*) loti pojasnjevanja prepleta znanosti in razizma ter pojasni, kako so ideje o človeških rasah izoblikovali v znanstven koncept. Do 18. stoletja so bile namreč pri opisovanju človeških razlik v ospredju predvsem njihove lokalne specifikke. Kontinentalne razlike so se pojavile šele skupaj s konceptom rase kot temeljne in biološke (naravne!) enote razlikovanja med homogenimi skupinami ljudi. Tovrsten znanstveni diskurz pa ni problematičen le, ker podpira ekonomiko suženjstva, ampak zaradi splošnega razumevanja ekonomskih in političnih hierarhij kot naravnih, prirojenih in nespremenljivih, še omenja avtor.

V knjigi *Je znanost rasistična?* s svetlobno hitrostjo preleti nekatere pretekle grozljive scenarije izrabe ideje o človeških rasah (suženjstvo, kolonializem, nacizem, supremacizem). Kljub temu, da je že precej časa znano, da so razredne razlike zgolj politični proizvod gospodarstva in da nebelska »ljudstva« ne obstajajo zato, da bi jih lahko pripadniki bele rase brez posledic in neomejeno izkoriščali, zaslužnili ter iztrebili, ker naj bi bili ljudje nižje vrste, je model rasističnega evolucijskega razvoja še vedno prisoten tako v znanosti kot v vsakdanjem življenju ljudi. Zakaj? Ker je v družbi še zmeraj prisotna potreba po zaslužnjevanju, po nadvladi? Se to ne sliši preveč moralistično in brez pojasnitve nujnosti izkoriščevalske hierarhizacije ljudi?

Znanost, ki velja za kredibilno in izmerljivo metodo pojasnjevanja delovanja sveta, takšno deljenje ljudi podpira. Ob tem se pogosto pozablja na dejstvo, da je znanstvenike mogoče kupiti – država financira znanost, s tem pa si najočitneje zagotavlja, da bo le-ta služila njenim interesom, torej gospodarskim, vojaškim in narodotvornim namenom. Dalje – da bi znanost bila politično in piarovsko uporabna, mora biti tudi poenostavljena. In rasa je zelo prikladna bližnjica, da bi o nekom, ki ga ne poznamo, lahko izvedeli čim več (četudi so te informacije popolnoma napačne in iz trte zvite).

Eno izmed prvih večjih odkritij antropologije je, kot omenja Marks, da svojega porekla in sorodstva nihče ne dojema na racionalen/objektiven način in da ta temeljna pripoved o identiteti kljubuje biologiji ter ustvarja lokalno-specifične prepade. Ne glede na fiktivnost sorodstva z biološke perspektive, pa se ljudje v vseh »kulturalah« še dalje ločujejo na sorodnike in nesorodnike, na »nas« in na »one«. Možnost klasificiranja ljudi v navidezno smiselne kategorije pa še ne pomeni, da so le-te naravne enote in da je z njimi na kakršen koli način mogoče utemeljevati superiornost določenih skupin ljudi.

Jonathan Marks seveda ne zanika človeške raznolikosti, le poudarja, da je znanstveni koncept rase zavajajoč in neveljaven, saj je proizvod zgodovine, politike in gospodarstva, medtem ko je človeška raznolikost rezultat biokulturnih procesov, ki jih je mogoče meriti in analizirati. Z vidika biološke antropologije lahko vzroke družbene neenakosti najdemo

v ekonomskih praksah, ne v rasi, kajti zamisel o rasi ne služi odkrivanju človeških razlik, ampak vsiljevanju razdora med ljudmi. V sklepnem poglavju, imenovanem *Kaj vemo in zakaj je to pomembno*, avtor v podporo tej misli naniza deset trditev, ki jih na kratko argumentira z dognanji biološke antropologije in nakaže točke preloma, na katerih znanost producira oziroma podpira rasizem.

Avtor sklene knjigo z mislijo, da je v znanosti zelo preprosto videti zelene rezultate in da je zbiranje ter razširjanje intelektualno potvorjenih informacij, na katere moramo biti pozorni, žal precej pogosto. Takšne informacije se največkrat udobno ugnezdiijo v raznih poenostavljenih oblikah »znanstvenih« hipotez, ki pa jih ni mogoče preveriti z znanstvenimi metodami (t. i. psevdoznanost). Tisti, ki čivkajo najglasneje (in imajo zato največ moči), tovrstno psevdoznanost pogosto podpirajo zavoljo podpihovanja razdora med ljudmi, z namenom uveljavljanja svoje avtoritativnosti.

313

Znanstvena spoznanja praviloma odsevajo prevladujoče družbene predstave v danem času in v novih preoblikah niso nič manj nevarna. S to mislijo spremna beseda prevajalca Rajka Muršiča besedilo ameriškega biološkega antropologa postavi v kontekst našega lokalnega okolja in konkretizira zdrse znanosti v rasizem. Zdrsi se dogajajo v primerih, ko se družbene pojave želi opredeliti kot biološko dane in se pojem rase uporablja kot biološke kategorije in objektivna znanstvena dejstva, tako v šolskem kurikulumu kot v javnem diskurzu. Ti dve področji (izobraževanje in družbena integracija) pa sta v človeških življenjih pravzaprav zelo pomembni. Z njuno pomočjo rasizem še vedno gnezdi na udobnem prestolu in ne bo nehal obstajati, četudi se bo njegov obstoj ignoriralo ali zanikalo.

Zaradi dostopne poljudnoznanstvene pisave, namenjene širokemu krogu bralk in bralcev, lahko na knjižico Jonathana Marksa gledamo kot na priročnik, ki nam bo pomagal pri debatnih bojih o poenostavljenih konceptih rase in sodobnih pritajenih oblikah rasizma v znanosti oziroma družbi. Ob koncu Znanstvenega kazala je Karmen Šterk še dejala, da je rasizem lingvistična kategorija, ki se producira skozi konstantno nereflektirano rabo. Če se z njeno trditvijo strinjamo, se zdi smiselno, da bi brezskrbno pohajkovanje rasizma po vsakdanjem življenju delno omejili tudi z zavestno uporabo jezika, v kolikor se želimo oblikovati v solidarnostno in ne izkoriščevalsko družbo.

Nežka Struc

Nika Kovač: *Moja odločitev: Pričevanja, pravice in predsodki o splavu*. Maribor: Aristej, 2020, 139 str.

Nika Kovač, etnologinja in kulturna antropologinja in magistrica s tega področja s tematiko reproduktivnih pravic na študijskem programu KREOL – kulturna raznolikost in transnacionalni procesi, ki poteka na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani, je avtorica dveh del za mladino in strokovne publikacije